

Pohyb x změna / Změna x pohyb

Tradiční chápání pohybu (převážně ovlivněné presokratiky, zejména pak Eleaty) předpokládá, že se vždycky pohybuje „něco“, co se samo onoho pohybu nezúčastní (leč pasivně, tj. co je tím pohybem „unášeno“). Poněkud absurdně to lze vyjádřit tak, že „to“, co se pohybuje, se samo vlastně v rámci toho pohybu nepohybuje. Aristotelés provedl ještě další upřesnění v případě, že už nejde o „pouhý“ pohyb (tzv. místní pohyb, kdy se něco přemísťuje, ale samo zůstává stejné), ale o změnu také toho, „co“ se pohybuje resp. proměňuje. A zároveň rozlišil dvojí možnou změnu: buď jde o změnu na povrchu něčeho, co je nositelem či substrátem této změny, nebo o změnu substrátu samého – a té říkal zjinačení. V Aristotelově pojetí ovšem „pohybem“ bylo míněno vše, tedy jak pohyb místní, tak změna na povrchu, jakož i vlastní změna ve smyslu zjinačení. Co však chybělo a co muselo být teprve objevováno a rozpoznáváno, je pohyb událostný, tedy změna, která není jen povrchem na neměnném substrátu, ale která není ani zjinačením, nýbrž představuje dějící se (odehrávající se) integritu, jednotu – sjednocenou „událost“. Jméno pro toto událostné dění sice Řekové měli, ale nedokázali ke skutečnému sjednocenému dění přistupovat jinak než redukcionisticky. Pověst praví, že se tímto událostným děním, které neslo pojmenování FYEIN a FYESTHAI, eventuálně FYSIS, zabývali všichni presokratikci jako svým hlavním tématem, které jim všem bylo společné; odtud název jejich spisů PERÍ FYSEÓS. Skutečné doklady se nezachovaly leč ve zlomcích, ale ty zlomky lze docela dobře číst v tomto snad jenom údajném kontextu. Redukcionismus starořeckého přístupu k takovým zvláštním skutečnostem, jakými jsou zrod, růst a úhyn, je víc než nápadný, i když se projevuje různě. Společné je těmto myšlenkovým pokusům jedno: najít zdroj a základ všeho v něčem jednotném a brzo zejména neměnném (nejstarší myslitelé, tzv. „FYSIKOI“, ještě natolik na onu neměnnost zaměřeni nebyli – možná právě proto se jim později tohoto pojmenování dostalo). Požadavek neměnnosti byl posílen především Parmenidem a Eleaty, ale brzo byla pocíťována potřeba najít nějaké „činitele“, jakési hybné síly. Tendence změny přehlížet nebo alespoň považovat za méně skutečné a méně důležité však stále překonával – geometrie a vůbec matematika byla stále vzorem, neboť „nahlížení“ (THEOREIN, THEORIA) bylo nesrovnatelně cennější než smyslové vnímání. Přehnaný důraz na „nahlédnutí“ byl ovšem bytostně spjat s „odhlížením“ od času a tedy i od každé změny, natož od „zrodu“ a „růstu“ (či dokonce hynutí).

(Písek, 100118-1.)